www.kurdistannet.org
26-4-2006 17:50 بەكاتی ناوەندی ئەوروپا

سەرەتایەک بۆ مێژوو کورد کە ئەورۆ گەورەترین نەتەوەی بێ نیشتمانی سەر گۆی زەوییە ... ڕزگار میرسەیدی

ئەمەریكای باكور

یەكێك لە كۆنترین نەتەوەكانی ڕۆژهەڵاتی نێزیك و ناوەڕاستە. سەرچاوەكەی دەگەڕێتەوە بۆ ناخی مێژوو. بەڵگە زانستییەكان پیشان دەدەن كە كوردستانیش مێژینەكەی دەگەڕێتەوە بۆ كانگەی كەونارایەكی هەرە كۆن و دێرین. لە چاخی بەستەڵەكدا كە نێزیكەی نیو میلیۆن ساڵ پێش لە ئێستە ڕووی دا و نزیكەی 20. 000 ساڵ پێش لە زایین كۆتایی هات زۆربەی ناوچەكانی ئەورووپا و ئەمریكای باكووری داپۆشرابوون لە سەهۆڵ. ئەو دەمە ناوچە بیابانی و چۆڵەوانییەكانی ئەفریقا و مەڵبەندە وشكە عەرەبییەكان كەشێكی مامناوەندییان هەبوو. كوردستانیش كەش و ئاووهەوایەكی بارانی و مامناوەندیی هەبوو. ئادەمیزادی دێرین پەنای دەبردە بەر ئەشكەوتەكان بۆ زنج و دەشتەكان بۆ ڕاوگە و لە ڕێی ڕاوەوە ژیانی خۆی دەبردە سەر. بۆیە ناچار دەبێ ئامێری لەبار دروست بكا كە لە كاتی ڕاودا بەكاری بێنێ. لە پێشدا بەردی تیژ و پاشان ئێسقانی بەكار دەهێنا و بەرەبەرە ئامێری نوێی ساز كرد. بەم قۆناغەی مێژوو دەوترێ شارستانییەتی بەردی كۆن. چاخی بەردین وا دابەش دەكەن 1 ـ بەردی كۆن: ئەم چاخە نزیكەی 350 هەزار ساڵی خایاند. لەم سەردەمەدا تەوری بەردین و بەردی تیژ ساز كرا. لەم چاخەیە كە دەوترێ مرۆڤ شێوازی لە مەیموون دەچوو. پاشماوەی ئەم شارستانییەتە لە یەك كیلۆمەتریی شاری چەمچەماڵ (لە ساڵی1949 دا) لە ناوچەیەك بە ناوی» بەردەبەڵەك» دۆزراوەتەوە. 2 ـ بەردی ناوەڕاست: لەم دەورانەدا مرۆڤی» نیاندەرتال» بەدی هات كە لە ئەشكەوتەكاندا دەژیان. پاشماوەی ئەم مرۆڤ و شارستانییەتە لە چیاكانی كوردستان لە ئەشكەوتی» شانەدەر «دۆزراوەتەوە كە دەكەوێتە باشووری چیای» برادۆست»ەوە كە زاڵە بەسەر ڕووباری» زابی گەورە» و زۆر لە شاری «ڕەواندز»ەوە دوور نییە. ئەو ئەشكەوتە چوار قات بوو. لە قاتی چوارەمدا ئاگردان و خۆڵەمێشی تێكەڵ بە ئێسقان دۆزراوەتەوە كە نیشاندەری ئەوەیە كە مرۆڤ ئاگری ناسیوە. هەروەها تەور و ڕنە و ئامێری كونكردن لە جنسی بەرد و ئێسقانی مرۆڤی نیاندەرتال دۆزراوەتەوە. ئەم قاتە دەگەڕێتەوە بۆ حەفتا هەزار ساڵ پێش لە ئێستە. لە قاتی سێهەمدا بەردی چەخماخ دەبینرێ كە دەگەڕێتەوە بۆ چاخی بەردی نوێ. مێژینەی ئەم قاتە هی نزیكەی 3. 000 ساڵ پێشە و بە «پیشەسازیی برادۆست «بەناوبانگە. لە قاتی دووەمدا هەندێ ئامێری چاخی بەردی ناوەڕاست وەك چەقۆ، ڕنە، گورزی بەردی دەبینرێ. هەڵبەت نموونەی ئەم ئاسەوارانە لە هەندێ شوێنی تر وەك نزیكەی سلێمانی و چەمچەماڵ و ڕەواندز و بێستوون و باكووری كوردستانیش دۆزراوەتەوە. لە قاتی یەكەمدا پاشماوەی وا دۆزراوەتەوە كە نیشان دەدا مرۆڤ ئامێری نوێتر و جۆربەجۆرتری لە بەرد ساز كردووە. 3ـ بەردی نوێ :دەستپێكی ئەم سەردەمە دەگەڕێتەوە بۆ 35. 000 ساڵ پێش. لەم چاخەدا، لە بەرد و ئێسقانی قۆچ و عاجی فیل هەندێ ئامێری پێشكەوتووتر ساز كرا. بە مرۆڤی ئەم سەردەمە دەوترێ» هوموساپیینس» و بە شارستانییەتەكەی دەڵێن «كرومانیۆن«. لێكۆڵینەوە و توێژینەوەی مێژینەناسی پیشانیان داوە كە ناوچەی كوردستان لە چاخی بەردا جێگەی ژیانی مرۆڤە سەرەتاییەكان بووە. كشتوكاڵ مرۆڤی دانیشتووی كوردستان 3500 ساڵ زووتر لە ئەورووپا بۆ یەكەم جار قۆناغی ڕاوی تێپەڕاند و هاتە قۆناغی كشتوكاڵەوە. لەبەر ئەوەی كە كوردستان كەشێكی لەباری بۆ سەوزبوونی گەنمی خۆڕسك هەبووە ئادەمیزاد نزیكەی 10. 000 ساڵ پێش لە كوردستاندا هاتووەتە قۆناغی كشتوكاڵەوە. هەندێ شوێنەوار و بەتایبەت چوار شوێنی گرنگی مێژینەیی كە لە كوردستاندا دۆزراونەتەوە ئەم ڕاستییە دەسەلمێنن 1 ـ شانەدەر لە نزیكی ڕەواندز. تەور و بەردی تیژ، ئامێری پێش لە كشتوكاڵی تیا دۆزراوەتەوە. 2ـ كەریم شار لە نزیكی چەمچەماڵ. قوڵنگی بەردین، تەور و بەردی داتاشراو، ئامێری پێش لە كشتوكاڵ. 3ـ مەلفات لە نێوان ڕێگەی

کەرکووک ـ هەولێر. هەندێ ئامێری لە بەرد داتاشراو و داس دۆزراوەتەوە. لێرە ئەو ئامێرانە دەستپێکی قۆناغی کشتوکاڵ نیشان دەدەن. 3. چەرمۆ لە نزیکی چەمچەماڵ لە باشووری کوردستاندا. دوانزە قات شارستانییەت دۆزراوەتەوە بۆ نموونە: جامۆڵکەی لە قوڕ برژاو، پەیکەری گڵیی گیانلەبەران و سەرەتاییترین ئامێری چنین، ڕادەیەك گەنم و جۆی ڕەق بووەوە، ئێسقانی ئاژەڵ کە نیشاندەری ئاژەڵداریی مرۆڤە سەرەتاییەکانی ئەو سەردەمە بووە، پەیکەری گڵینی ژنێکی دووگیان. بە پێی زانیاریی و ئاگاداریی شوێنەوارناسان گوندی چەرمۆ 6700 ساڵ پێش لە زایین ئاوا کراوەتەوە. ئەمە کۆنترین گوندە کە لە جیهاندا ئاوا کراوەتەوە. هەروەها شوێنەوارناسانی ئەمریکی و ئەڵمانی و تورك لە ساڵی1985 دا لە دەوروبەری ناوچەی ئەرخەنی، لە دیاربەکر ماڵێکیان لە بنی زەوی دۆزییەوە کە 9000 ساڵ کۆنە. بەمجۆرە بەڵگەکان پیشاندەری ئەوەن کە ئادەمیزادی دێرین کوردستانی بۆ ژیان هەڵبژاردووە و لە کاتی سەرما و سۆڵەدا پەنای بردووەتە ئەشکەوتەکانی و لە وەرزە لەبارەکاندا داوێنی چیا و دەشتەکانی هەڵبژاردووە و هەر لەوێش فێری کشتوکاڵ بوو و ئاژەڵداریی کرد و ئامێری لە بەرد و ئێسقان و چێو بەکار برد و لەسەر دیواری ئەشکەوتەکان نەخش و نیگاری کێشا و پەیکەری گڵینی ساز کرد و بە ئاگر برژاندی و بەو جۆرە دەروازەی شارستانییەتی بۆ مرۆڤ کردەوە لەم بەشەی جیهانەدا. دانیشتووانی کۆنی کوردستان :لە هەزارەکانی چوارەم و سێهەمی پێش لە زاییندا خەڵکانێك لە کوردستان دەژیان کە پێیان دەوترێ قەفقازییەکان یا ئاسیاییەکان و ئەمانە بریتی بوون لە کۆمەڵێ هۆز و تیرەی جۆربەجۆر وەکوو گۆتی، لۆلۆ، کاسی، نایری، میتانی، سۆباری و هتد. ئەمانە زۆر جار لەگەڵ دانیشتوانی میسۆپۆتامی بە شەڕ دەهاتن. لەو شوێنەوار و پاشماوانەی کە لە سەردەمی بابلییەکان بەدەست هاتووە زۆر جار باسی ئەم هۆز و خەڵکانە هاتووە و باسی شەڕ و شووڕەکانیان لەگەڵ ئەواندا کراوە. پاشتر لە دەوروبەری هەزارەی دووەمی پێش لە زایین خەڵکانێکی تر بە ناوی هیندوئوروپی یان ئارییایی کە دانیشتووی باشووری قەفقاز و دەوروبەری دەریای ڕەش بوون هاتنە ناوچەکە. دوایی لەو ئارییاییانە خەڵکانێکی نوێتر لە ناوچەکەدا سەریان هەڵدا بە ناوی ماد. بە سەرهەڵدانی مادەکان لە ناوچەکەدا تەواوی خەڵکانی ئەو ناوچەیە لە ناو ئەواندا توانەوە. مەڵبەندی مادەکان لە باری جوگرافیای سیاییەوە بەربڵاوییەکی گرنگی هەبوو کە دوایی باسی لێوە دەکرێ. وشەی کورد لە مێژوودا نزیکەی 2000 ساڵ پێش لە زایین ناوی کورد بە شێوەی جۆربەجۆر لە لایەن دراوسێکانیەوە لە مێژوودا هاتووە. تۆزێ دواتریش لە ساڵانی 700ـ 800ی پێش لە زاییندا باسی ماد یان میدییەکان کراوە. لە 401ی پ. ز. بە بەڵگەوە ناوی کاردۆخ، کاردۆ، کاردوك، کاردوخ و... هتد هاتووە. ___________________